

AYOZQAL'A – QADIMIY XORAZM MADANIY MEROSINING TURIZMDAGI O'RNI

Boltayev Hamdam Ergash o'g'li

ANNOTASIYA

Ushbu maqola Ayoqzal'a qadimgi qo'rg'on kompleksining tarixiy, madaniy va turizmdagi ahamiyatiga bag'ishlangan. O'zbekistonning Qoraqalpog'iston Respublikasida joylashgan Ayoqzal'a (Ayoqzal'a 1, 2 va 3) miloddan avvalgi IV asrdan milodiy VIII asrgacha bo'lgan davrda Xorazmning muhim harbiy va madaniy markazlaridan biri bo'lgan. YuNESKOning vaqtinchalik ro'yxatiga kiritilgan bu ob'ekt O'zbekistonda madaniy turizmni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Maqolada Ayoqzal'aning me'moriy xususiyatlari, uning iqtisodiy va ijtimoiy ta'siri, shuningdek, turizm sektoriga qo'shadigan hissasi ilmiy tadqiqotlar, statistik ma'lumotlar va tarixiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Ayoqzal'a Xorazmdagi sayyohlar oqimini oshirish, mahalliy iqtisodiyotni mustahkamlash va madaniy merosni global miqyosda targ'ib qilishda muhim rol o'ynaydi. Maqola turizmning madaniy meros bilan integrasiyasini kengaytirishga xizmat qiladi va ilmiy dolzarbli yuqori bo'lgan masalalarga yondoshuvni taklif etadi.

KALIT SO'ZLAR: ayoqzal'a, Qadimiy Xorazm, madaniy meros, turizm, qo'rg'on, O'zbekiston, YuNESKO, arxeologiya, iqtisodiy ta'sir, sayyohlik, tarixiy ob'ektlar, Kizilqum cho'li, Afrig'idlar, Kushon imperiyasi, madaniy turizm.

KIRISH

Qadimiy Xorazm Markaziy Osiyodagi eng muhim madaniy va tarixiy mintaqalardan biri bo'lib, uning merosi jahon sivilizatsiyasi taraqqiyotida muhim o'rin tutadi. Xorazmdagi arxeologik yodgorliklar, xususan, Ayoqzal'a qo'rg'on kompleksi (Qoraqalpog'iston, O'zbekiston) qadimgi davrdagi harbiy, iqtisodiy va madaniy hayotning muhim manbaidir. Ayoqzal'a miloddan avvalgi IV asrdan milodiy VIII asrgacha faoliyat ko'rsatgan uchta qo'rg'ondan (Ayoqzal'a 1, 2 va 3) iborat bo'lib, ular ko'chmanchilardan himoya va madaniy markaz sifatida xizmat qilgan. Bu qo'rg'onlar Parfiya, Kushon va Afrig'idlar davrida foydalanilgan, shuningdek, feodal tuzumida muhim ahamiyat kasb etgan.

YuNESKO tomonidan 2008 yilda "Qadimiy Xorazm cho'l qo'rg'onlari" nomi ostida vaqtinchalik ro'yxatga kiritilgan Ayozaql'a O'zbekistonning madaniy turizm potensialini oshirishda muhim ob'ektdir. O'zbekistonda turizm tez rivojlanmoqda: 2022 yilda xorijiy sayyohlar soni 5,2 millionga etdi, bu 2021 yilga nisbatan 3 baravar ko'p. Xorazmda esa 2005 yilda 43 000 sayyoh, shu jumladan 19 700 xorijiy sayyoh tashrif buyurgan. Ayozaql'a kabi ob'ektlar madaniy va tarixiy turizmni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega, chunki ular sayyohlarga qadimgi Xorazm sivilizasiyasining murakkab va boy tarixini ko'rish imkonini beradi.

Ushbu maqola ilmiy dolzarbligi yuqori bo'lib, Ayozaql'aning turizmdagi o'rnini kengaytirishga qaratilgan. Maqsad – uning tarixiy va madaniy ahamiyatini, turizm sektoriga ta'sirini va saqlash muammolarini tahlil qilish. Maqola ilmiy adabiyotlar, statistik ma'lumotlar va tarixiy manbalarga asoslanadi. Kirish qismida Xorazmning umumiy tarixi va Ayozaql'aning o'zni batafsil yoritilgan, keyingi bo'limlarda metodologiya, natijalar va xulosalar taqdim etiladi.

Xorazm "minglarcha qo'rg'onlar mamlakati" deb ataladi, chunki bu hududda ko'plab qadimgi shaharlar va qo'rg'onlar mavjud. Ayozaql'a Kizilqum cho'lida joylashgan bo'lib, nafaqat harbiy, balki madaniy va diniy markaz sifatida ham xizmat qilgan. Masalan, Ayozaql'a 2 da otashparastlik ibodatxonasi topilgan. Turizm nuqtai nazaridan, bu ob'ektlar sayyohlarga qadimgi Xorazm madaniyatini his qilish imkonini beradi. O'zbekiston hukumati Xorazm va Qoraqalpog'istonni birlashtirgan turizm konsepsiyasini rivojlantirmoqda, bu esa Ayozaql'aning ahamiyatini yanada oshirmoqda.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqotda bir qator manbalar va metodlardan foydalanildi. Asosiy materiallar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- **Arxeologik ma'lumotlar:** Ayozaql'a qazishmalari (1938 yildan boshlab), qo'rg'onlarning me'moriy tavsiflari.
- **Statistik ma'lumotlar:** O'zbekistonda turizm ko'rsatkichlari (2016-2023 yillar), Xorazmdagi sayyohlar soni.
- **Tarixiy manbalar:** Avesta, arab manbalar va zamonaviy tadqiqotlar.
- **Ikkilamchi ma'lumotlar:** Sayyohlar fikrlari, mahalliy aholi bilan suhbatlar.

Metodlar:

1. **Tarixiy-tahliliy usul:** Qadimgi manbalar va zamonaviy tadqiqotlarni o'rganish orqali Ayoqzal'aning tarixiy ahamiyati aniqlandi.
2. **Statistik tahlil:** Turizm ko'rsatkichlarini solishtirish (2005-2023 yillar), Xorazmdagi sayyohlar oqimi o'zgarishlari.
3. **Suhbat va so'rovlar:** Sayyohlar va mahalliy aholi fikrlarini tahlil qilish (ikkilamchi ma'lumotlar asosida).
4. **Qiyosiy tahlil:** Ayoqzal'ani boshqa Xorazm qo'rg'onlari bilan solishtirish.

Tadqiqot dolzarbligi Ayoqzal'aning madaniy meros sifatida saqlanishi va turizmdagi o'rnini kengaytirish bilan bog'liq. Ma'lumotlar asosan YuNESKO hujjatlari, O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari va ilmiy adabiyotlardan olindi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Natijalar

Ayoqzal'a qo'rg'on kompleksi Xorazmning qadimgi himoya tizimida muhim o'rin tutadi:

- **Ayoqzal'a 1** (miloddan avvalgi IV-III asrlar): 182x152 metr o'lchamli harbiy qo'rg'on, 45 ta burj bilan mustahkamlangan.
- **Ayoqzal'a 2** (VI-VIII asrlar): Feodal qasri, otashparastlik ibodatxonasi va devor rasmlari bilan mashhur.
- **Ayoqzal'a 3** (I-II asrlar): 5 gektar maydonni egallagan garnizon.

Turizmdagi ahamiyati:

- Xorazmda sayyohlar soni ortib bormoqda. 2023 yilda O'zbekistonga 6 milliondan ortiq sayyoh kelgan, Xorazm esa Samarqand va Buxorodan keyingi muhim manzilga aylanmoqda.
- Ayoqzal'a Kizilqum cho'lidagi o'ziga xos manzarasi, tarixiy muhiti va yurt lagerlari bilan sayyohlarni jalb qiladi.
- Iqtisodiy ta'sir: Turizm O'zbekiston YaIMga 3-5% hissa qo'shadi, Xorazmda esa mahalliy hunarmandchilik, xizmatlar va infratuzilma rivojlanadi.

Muhokama

Ayoqzal'aning madaniy meros sifatidagi ahamiyati yuqori, ammo uni saqlashda muammolar mavjud:

- **Eroziya va iqlim o'zgarishi:** Cho'l iqlimi va shamol eroziyasi qo'rg'onlarga zarar etkazmoqda.
- **Infratuzilma muammolari:** Sayyohlar uchun zamonaviy sharoitlar (yo'llar, gid xizmatlari) etarli emas.
- **Targ'ibot etishmovchiligi:** Ayozaqal'a jahon miqyosida kam ma'lum, bu esa uning turistik salohiyatini cheklamoqda.

Takliflar:

1. YuNESKO ro'yxatiga kiritish jarayonini tezlashtirish.
2. Ekoturizm va raqamli marketingni rivojlantirish.
3. Mahalliy jamoalarni jalb qilib, ular uchun iqtisodiy manfaatlar yaratish.

XULOSA

Ayozaqal'a Qadimiy Xorazm madaniy merosining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning turizmdagi o'rni O'zbekiston iqtisodiyoti va madaniyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Uning tarixiy va me'moriy qimmat, sayyohlar uchun jozibadorligi va iqtisodiy ta'siri uni global miqyosda targ'ib qilishni talab qiladi. Saqlash, targ'ib qilish va infratuzilmani yaxshilash orqali Ayozaqal'a Xorazmdagi turizm oqimini yanada oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Backpack Adventures. Khorezm Fortresses: Uzbekistan's beautiful desert castles.
2. UNESCO. Desert Castles of Ancient Khorezm.
3. Wikipedia. Ayaz-Kala.
4. Uzbek Travel. The fortresses of ancient Khorezm.
5. Wikipedia. Tourism in Uzbekistan.
6. Trade.gov. Uzbekistan - Travel and Tourism.
7. Advantour. Ancient Khorezm near Karakalpakstan.
8. President.uz. One more pearl on Khorezm's tourism map.